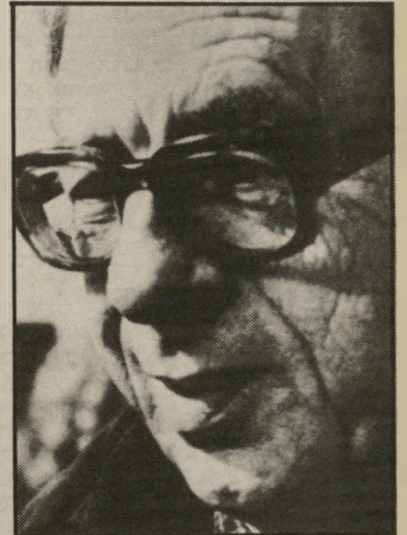


גרשון קניספל

## דיוקנו של אמן כמורה הלכה מקומונים לחזרה בתשובה

אלבום יוסף הירש מבואות: ד"ר גדעון עפרת דק שטיין הוצאת כרמל, ירושלים

את יוסף הירש, הלא הוא בוג'יק, הכינוי שבו נודע לידידיו, אוכזר תמיד כפי שראיתיו בפגרי שנתנו הראשונה לפני כ-40 שנה: אני זוכר רמות גמלונית רכונה על כרזיירים. אשר ל"בד" שעליו עבד, לא היה מקום לטעות. לא היה זה קנוואס (בד פישתן מוכן לציור ומתוח על גבי מיסגרת עץ), כי אם פח מסומר משוח ב"גרונר" (בסיס לבן, אותה שיכבת ייסוד חלקה למישיע שאותה מורחים על גבי הבד בטרם יתחיל הצייר את מלאכתו. כך נותר בזיכרוני מאז. אני אפילו זוכר שלכל אורכו של אותו פח נמתח, בעזרת חוט "שפא" גאט" (וא השתמשו הכל בשם הגרמני), פסים משור חים באבקת גראפיט. כגיטאריסט מיומן היה הירש פורט בוויטואוויות מדימה, באצבעותיו הארוכות-גרמיות, מקפיץ ממקומם ברטט קצוב את החוטים המתוחים, כך שהיו מותירים על הפח שורות-שורות כתווי גנינה. על גבי שורות אלה היה מרקיד את אותיותיו המעוצבות היטב, מפיק אגב כך צלילי פח מהדהדים וקיצביים בחללו של



יוסף הירש: עמידה פרטית מול עצמו

המרתף הטחוב, בבניין אבן שנגשט כמה חודשים קודם לכן בידי תושביו הערביים, בעיר התחתית של חיפה.

כשראה אותי קרץ לעברי קריצה גרוטסקית, מסתתרת מאחורי מסקפי קרן רחבים ועבים, פיו מעוות במקצת, כמבקש לחפות על מבוכתי.

באתי לבקר את בוג'יק, אמן שנראה אז מבוגר מגילו (32), בוגר המחזור הראשון של בית-הספר בצלאל לאחר תום מלחמת-העולם השנייה, ופי גשתי בשלטי:

קולו ניסר את החלל בהיגוי "ייקי" מדור, איטי ושקול. באותו זמן שלף מכיס חלוקו האפור פני קסון קטן ובו שירבוטים שהוכירו מערכת סוככה של קווים דמויי קורי עכביש, רפים ועזרים מאעי יירים בצפיפות מרתקת.

### פעילות מחתרית

כאלה הם הירשומים שאני רושם בזמן שאני מתכה לשלט שיתייבש, אמר לי, והוסיף: "ההמ" תנה מאפשרת לי לרקום כך את חלומותי, ואולי יבוא יום ואוכל להקדיש את כל זמני ליצירה, פטור מדאגות פרנסה".

עוד ביקש להרחיק ממני, נער שבא לקבל את בירכתו בטרם יעלה הוא עצמו לירושלים להת- חיל את לימודיו שלו בצלאל, ציפיות מפוררות. "היה כישרונך גדול ככל שיהיה, את פרנסתך תוציא בסופו של דבר ממלאכה אפורה ומייגעת, לא מאמנות-לשמה. זו האחרונה היא בגדר מות" רות ולא תהיה נחלת אנשים כמונו". כך אמר לי. והימים ימי צנע בארץ. המאבק לא היה על שיפור התנאים הכלכליים והגשמיים, כי אם על הישרדות. פשוטו כמשמעו.

העליתי רשמים אלה ממיפגשי הראשון עם בוג'יק — נדמה לי שהכינוי ניתן לו על ידי בני מחזורו באקרימיה הירושלמית — שכן הם עומ" דים כסתירה לדברים שכתב הר"ר גרעון עפרת ברביב הקדמתו לאלבום הנוכחי. עפרת כותב: "בשנות ה-50 לא היה הירש צייר פעיל, הוא הת" גורר בחיפה, היה מקורב למיפלגה הקומוניסטית, ולמחייטו צייר שלטים (מלאכה שבה עסק בעודו חייל בצבא הבריטי). מאוחר יותר נעשה גרפיקאי והתפרנס בעיקר משירטוט מילים." כמותם מיים התקבצתי אליו יותר ויותר ובי" קשתי להיפגש עימו בכל פעם שהגעתי מיר" שלים לחיפה. לחופשת-מולדת". הייתי תר אחריו בבתי-המלאכה לשלטים בעיר, שאותם נהג להח" ליף לסירוגין. דומה היה כאלו עסק בפעילות מחתרית, כמו בחר להסתתר כדי שלא להיחשף למילחמת-קיום התובעת. מרפקים" שמעולם לא היו לו.

### הרעלת צבע

עד — עד שהרעלת צבע והתפתחותה של אלרגיה קשה לסוגי מרקחה ופיגמנטים שאותם ספג כמחלק עבודתו ואשר גרמו לו התקפות קצ" רת הולכות וגוברות, אילצו אותו לעבור לתחום הגראפיקה. כאן היה לשותפו של הגרפיקאי של" מה אורבך, אף הוא יוצא גרמניה, והשניים הת" מקמו ברחוב הרצל, רחובו הראשי של הר הכרמל או סתם "הדר".

עתה התמסר לפעילות קאליגראפית — כי" תוב ושירטוט אותיות. באמצעותה ובעזרתה של זו למד כל שניתן ללמוד על עולמה של צורה שימושית-תכליתית אשר לה ביקש לשוות והות" הומאנית.

במסגרת שכתפר זה, "הקוסם וכוכב הגאולה", מבקש גדעון עפרת לעקוב אחר ניסיונותיו הנו" אשים של כן תרבות גרמניה ה"תומאס מאנית"

דברים בה היו בני מחזורו שלו — רות שלום ונפתלי בום.

אם גילה כבר או את נטיותיו להסתייגות ול" הסתגרות, לא היה זה מחמת מניעים אידיאלי לוגיים אלה או אחרים, אלא משיקולים הנובעים מאותה ביקורת עצמית חמורה שבה נהג מאז ומ" עולם כלפי עצמו. "אינני בשל עדיין לתערוכה", נהג לומר לידידיו שהאיצו בו להשתתף בתערוך כותיהם המשותפות. אבל היתה כאן כבר אז גם נימה של ביקורת המופנית לא רק אל עצמו, כגון כעת שאמר שאינו יכול להשלים עם תפישות שיטחיות ונעדרות עומק, עומק שלדעתו נדרש מיצירות העומרות להיחשף לעיניו של הציבור הרחב.

### נישור פערים

אני עצמי הערצתי גם את רצינותו, גם את המרתו עם עצמו ועם רעיו. לגביו לא היה שום כבל, מבחינת התביעות שנתב מעצמו, בין עי" צובה של אות לבין רישום חופשי. לשניהם היה מקדיש אותה תשומת-לב, אותו ריכוז מירבי, אר" תה ביקורת לאיסולחת.

לתורתו של מורנו המשותף, הפרופ' ירחמיאל שכטר, נודעה השפעה נחרצת גם עליו. "עיצובה של אות הינו תרגיל צורני המהווה בסיס לעיצובה של כל צורה, תהיה מורכבת כאשר תהיה", כך נהג האחרון להשמיע באוזני תלמידיו.

רק כך ניתן להבין את פעילותו הבר-בברית של הירש בשני תחומים מנוגדים כלי-כך לכאורה — גראפיקה שימושית ואמנות חופשית מכל תכלית. השפעה נוספת, מכרעת לא פחות, בכיוון זה של "גישור פערים" אמיתיים או מדומים, היתה למי שהיה אותם ימים מנהלו הנמרץ של בצלאל. מרדכי ארדון, בעצמו חניך ויוצא ה"באוהאוז" המפורסם, היום ככל רחבי העולם כמוסד אשר שינה את פני האמנות, האמנות השימושית, הארכיטקטורה ודפוסי" החיים במאה ה-20, נוהג היה לצטט פסוק של מורו ורבו שלו, הצייר פאל קלא. קלא אמר כי, "עיצובה של ידית לדלת אינו נחות בחשיבותו מיצירת ציור שמן מעולה. שניהם תורמים לרווחתו של האדם".

בעת תערוכתו הראשונה של יוסף הירש, שנת" קיימה בבית האמנים על-ידי שאגאל בחיפה בש" נת 1960, נעדרתי מהארץ לתקופה ארוכה. הירש כתב אלי לבראזיל, כי סוף-סוף הרהיב עוז כנפשו



מאשה (רישום, 1924): עיוותים קורני חום ואנושיות

להופיע בתצוגת כיכורים, לא מבלי שירגיש כאר" תו שחנק המקבל פיק-ברכיים כעת שהוא משבש את הטכסט שלו בהופעתו הראשונה על הבימה. עבודותיו באותה תערוכה אופיינו עלי-די רי" שום המבוסס על קווי-מיתאר התוממים את הצור" רות בסגירות קפדנית. המאייר עדיין מושל כאן בכיפה, וזאת חרף השליטה בגוני אפור מאופקים המכסים את הרף כולו כעננה. גם כאן ניכרת הקפידה והניקיון הפראנטי — פרי חשיבה החוזה מראש מהלכים רבים.

שום זכר להשקפת העולם המארכסיסטית של האמן לא נותר כאן עוד. אררבה, הניגוד שבין השקפת-העולם והציור חריף עד כדי לעורר תחר" שת חוסר-נחת. דמויותיו של הירש בשלב זה, חרף היותן מעוותות עיוות "אקספרסיבי", נושמות מתוקן, מכפנים, ניבנות מתוך הכתם הבלתי-אמ" צעי. באין קונטרסוקציה או מיכנה המצביע על

ניסיון של המחשה חזותית, בולטת ההפגמה. רומה שרק אצל אקספרסיוניסטים כחיים סוטין ניתן למ" צוא תופעה מקבילה: גם כאן וגם כאן מלאכת הריקמה והמיכנה הציוריי מקורם ברוח ולא בחומר.

### עזיבת חיפה

התפתחות זו מקבלת תאוצה עם עזיבתו של בוג'יק את חיפה. ב-1964 מקבל על עצמו בן מח" זורו, יוצא גרמניה אף הוא, דן הופנר, את תפקיד מנהל בצלאל, ואחר מצעדיו הראשונים הוא להוד" מין את יוסף הירש לצטרף לסגל-המורים. הירש חוזר עתה, כמורה לרישום, למוסד שבו רכש, 20 שנה קודם לכן, את הכשרתו הבסיסית מאמנות. יותר ויותר הוא זונח כעת את הקו. התפתחותו מוכיחה את זו של מי שהיה מעצב חלונות-ראווה לשעבר, האנגלי פרנסיס בייקון, אחד הנודעים באמני ומננו, שאחרי שהמיר את חלוץ הראווה בכדה-ציירים הוסיף העלות על בדיו חללים רשומים בפרספקטיבות אדריכליות. היו אלה הח" ללים שהעניקו לרמויותיו במה הולמת וזירה דר" מאטית ותיאטרלית.

כל אותו זמן הולכות הסתירות בעולמו הפנימי של בוג'יק ומתמירות. הוא מעדיף את הקשר וה" יקה לעולם הספרות, שהילך קסמיו עליו עוד בילדותו בגרמניה, על פני הקשר והוויקה ל"קריית האמנות". כעת ובעונה אחת עם התקרבות מחר" דשת לעולם היהדות (הוא חובש כיום כיפה), הוא הולך ומתרחק מזיקתו משכבר הימים למארכסיזם שעליו נתחנן.

פעילותו מתפצלת ומתרחבת. הוא רוכש ידע בתהליכים ובמצעים רידיאטיים המשמשים אר" תו כבואו להרחיך את תלמידיו בבצלאל. בריו והגיגיו באותו שנים יבונסו לימים בידי ר"ש שטיין תחת הכותרת "רשימות והגיגים בעיקבות הת" פישות ודרכי-ההוראה של יוסף הירש", המופיעים אף הם באלבום הירש.

פה, בבצלאל, כשהוא נלווה לתלמידיו ההול" כים ומתרכים במסעות הכיבושים וההרפתקות הוויזואליות שלהם, רושם יוסף הירש פרק מרתק במיוחד בדרכו ובהתפתחותו האמנותית. עכשיו הוא מקנה לתלמידיו את ניסיונו שלו עצמו בשי" מוש ברישום ובקליגראפיה הכיתמית כגורם מר- כוז בעיצוב אמנות. המוטו החוזר הוא המישור" אותו שב הירש ומשנן לתלמידיו: "תפקיד האמן" שאינו לחקות את המציאות אלא לפרשה".

בינתיים הולכים ומניטו של "האיש הסגור" מירושלים, הפתוח רק לתלמידיו, ומתפשטים בכל הארץ. זאת, מבלי שהאיש עצמו יותר בכ" הוא-זה על עמדותיו העקרוניות. לא איש כהירש יתמסחר או יחזר אחרי מבקרים ואוצרי-מוסיאור" נים.

### היוצר והגולם

חרף מאמציו להקנות לתלמידיו ידע רב ככל האפשר בתורת הקו, הוא עצמו משתחרר עכשיו יותר ויותר מתלותו שלו בקווי המיתאר. יצירותיו עשויות עתה כתמים הבונים את עצמם כמישי" טחים מגוונים וכרמות מונוכרומיות (חד-ציבי" עיות) מינוריות. הוא מגייס את כל כוח הריכוז" שלו בהתמודדות הבלתי-נילאית עם נטייתו להפי" נמה, לאינטרוורטיית.

מופיעה במה שעליה הוא מעלה מיתוסים מעור" לם הספרות. כאן נרמזים לראשונה נופים חדשים. הוא בונה מעין אקוואריום בעל דפנות זכוכית" מקומרות התרומות לעיוות. עיוות זה מנוצל על" ידי האמן ליצירת דפורמאציות מטאפיסיות שבגי" כול מיקסם השוא.

מעוותות ככל שיהיו, עדיין הוא מצליח להפיה" בדמויותיו רוח-חיים, והן מקרינות חיוניות מד" הימה. אתה נזכר בסיפורו של מאכס נורדאו על אותו אמן אקספרסיוניסטי שהפריז בפורמאציות" עד שרמויותיו הפכו למיפלצות אימתניות. יום אחד, כשעת לילה מאוחרת, מספר ננו

(שלא הגה חיבה מופרות לאמנ" פרצו הפראים המעוותים מתוך ה" יוצרם. נודעזע האמן ונתמלא פת" שקם על הגזעם שיצר והיסלם" דומה שסכנה כזאת אינה מרחפת על" הירש. גם אם יחרגו גיבוריו, או, מה יוסף גיבוריו, מגבולות נייר הרישום של" לנו כל זעזוע. לכל היותר נרגיש כא" לעולמה של אגדה. שכן, בכל עיוותיהם" אנושיים, קרובים.

וכך ה"אקוואריום" של הירש המאות" ברמויות אגדה אשר זכוכת מוחשיותו ח" לות, בחלל שבו הן "רוכצות" או שאותו ה" לשת, מציאותיות עד כדי כך שאנו מדמים לה" בהן את פניהם של מכרים ותיקים או לזהות בהן" סיטואציות קומיות והיות משכבר הימים. כך או כך, זרות אימתנית אין כאן;